

การอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน วัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี

Conservation and Preservation of palm-leaf manuscript at Wat Pho Thong Lang Nonthaburi Province

อรวรรณ เชื้อน้อย^{1*}
Orawan Chueanoi^{1*}

^{1*} สาขาวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์เชิงท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย

^{1*} Department of Geography and History for Tourism, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Chandrasakem Rajabhat University, Bangkok, Thailand

Received: September 1, 2023 Revised: November 28, 2023 Accepted: December 6, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาข้อมูลในคัมภีร์ใบลาน วัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี (2) เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน (3) เพื่อเติมเต็มข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้กับวัดโพธิ์ทองล่างและชุมชนคลองบางเขน โดยใช้เอกสารที่ได้ทำการอนุรักษ์เป็นสื่อในการเล่าเรื่อง และได้บูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอน การบริการวิชาการเข้ากับกระบวนการวิจัย ซึ่งได้รับความร่วมมือจากคนในหลายภาคส่วน ทั้งนักวิชาการด้านภาษาโบราณ ชาวชุมชนคลองบางเขน บุคลากรและนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ใบลานที่ปริวรรตและตรวจสอบข้อมูลแล้ว 35 รายการ มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการทำความสะอาดและอนุรักษ์ โดยความร่วมมือจากนักศึกษาและชาวชุมชนคลองบางเขน ดำเนินการตามหลักวิชาการ ส่วนความสำคัญของวัดโพธิ์ทองล่างและชุมชนคลองบางเขน ได้นำข้อมูลที่ได้จากการปริวรรตเอกสารโบราณ ประกอบกับข้อมูลบุคคลสำคัญภายในวัด พบว่า วัดแห่งนี้อาจเป็นแหล่งรวบรวมสรรพวิชาในสมัยรัชกาลที่ 4-5 สอดคล้องกับข้อมูลอดีตเจ้าอาวาส พระครูเขย จันทสิริ ท่านเป็นหนึ่งในเกจิอาจารย์และเป็นพระอาจารย์ของหลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า ซึ่งได้เคยบวชเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ ณ วัดแห่งนี้ นอกจากนี้ยังพบพระไตรปิฎก ฉบับรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกที่พิมพ์เป็นหนังสือชุดแรกของโลก โปรด ฯ ให้พิมพ์ขึ้น 1,000 ชุด พระราชทานไปยังวัดต่าง ๆ จำนวน 249 วัด แม้ว่าวัดโพธิ์ทองล่างจะไม่ได้ปรากฏในรายชื่อที่จะได้รับพระราชทาน แต่การพบพระไตรปิฎกชุดนี้สันนิษฐานว่าจะได้รับการถวายจากเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

คำสำคัญ : การอนุรักษ์และสงวนรักษา การบูรณาการ วัดโพธิ์ทองล่าง คัมภีร์ใบลาน

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the contents from palm leaf manuscript at Wat Pho Thong Lang; 2) to build networks for conservation and preservation of palm leaf manuscript and 3) to fulfill historical information for Wat Pho Thong Lang and BangKhen canal community by using preserved

* Orawan Chueanoi Corresponding author. Tel.: 085 127 2866

Email address: orawan.c@chandra.ac.th

document as a media for storytelling. Moreover, this research integrated teaching academic activities, academic service projects into the research process that received cooperation from stakeholders in various sectors, such as the ancient language scholars, BangKhen canal community, university scholars and staff, including the undergraduate students of Chandrakasem Rajaphat University to participate in the workshop.

The findings indicated that 35 contents of palm-leaf manuscript transliterated and then investigated were pertinent to Buddhism through cleaning process, conservation and preservation, which were commissioned by the university students and BangKhen canal community based on the academic principles. The importance of Wat Pho Thong Lang and BangKhen canal community, according to the data collected from transliterated documents and key persons in the temple, the palm-leaf manuscript revealed that Wat Pho Thong Lang might have been the religious school or sources of information during the reign of King Rama IV – V. This information was reaffirmed by the ex-abbot (Provost Chey Chandrasiri), the important master of Luang Pu Suk of Wat Pak Khlong Makhham Thao who ordained and studied dharma at this temple. Moreover, the researcher found the Tipitaka of King Rama V edition was the first edition with 1,000 copies which were disseminated to 249 temples. Although Wat Pho Thong Lang was off the record, it was assumed that such discovery was contributed by one of the royal members in King Rama V.

Keywords: Conservation and Preservation, Integration, Wat Pho Thong Lang, Palm-leaf manuscript

บทนำ

คัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารโบราณที่บันทึกข้อมูลองค์ความรู้ มรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในแต่ละท้องถิ่น ทั้งในเรื่องพุทธศาสนาและตำราต่าง ๆ ดังเช่น เวชศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมาย ฯลฯ เมื่อระยะเวลาผ่านไป เอกสารโบราณเหล่านี้ล้วนเสื่อมสภาพตามกาลเวลา ด้วยปัจจัยจากธรรมชาติ เช่น ฝน ลม ความชื้น แสงแดด และหากมีการจัดเก็บรักษาไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ อาจได้รับความเสียหายจากสัตว์ เช่น หนู กัด แมลง มอด หรือปลวกกิน จะทำให้เอกสารลบเลือนและเสื่อมสภาพ

การบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงบนใบลานถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทย ทั้งในเรื่องกระบวนการ กรรมวิธี คติความเชื่อเกี่ยวกับต้นลาน และรวมถึงเนื้อหาองค์ความรู้ที่ถูกบันทึกไว้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความ เป็นแหล่งรวมสรรพวิทยาการ วิชาความรู้ที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดภายในชุมชน

พื้นที่ชุมชนเก่าแก่ของไทยหลาย ๆ ชุมชนมักมีการบันทึกเรื่องราวองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้ในเอกสารโบราณที่เรียกว่า คัมภีร์ใบลาน ดังเช่นชุมชนคลองบางเขนถือเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีการอยู่อาศัยมาเป็นเวลาเป็นร้อยปี มีความหลากหลายของกลุ่มคน จากการได้เข้าไปทำการสำรวจในเบื้องต้นพบว่า พื้นที่ภายในชุมชน โดยเฉพาะวัดที่ตั้งริมคลองในหลายแห่งเป็นสถานที่เก็บรักษาเอกสารโบราณไว้เป็นจำนวนมากถือเป็นคลังสมบัติของชุมชนด้านภูมิปัญญา แต่ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการจัดเก็บเอกสารเหล่านี้ อาจทำให้เกิดการเสื่อมสภาพนำมาซึ่งความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอกสาร ดังปรากฏที่วัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้พบเอกสารโบราณจำนวนมาก มีทั้งสภาพที่สมบูรณ์จัดเก็บไว้ภายในตู้ และบางส่วนจัดเก็บไว้ในกระสอบ ภายในหอสวดมนต์ เขตสังฆาวาส เอกสารเหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้ตัวอักษรขอมในการบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เนื้อหาเหล่านี้มีคุณค่าควรที่จะมีการทำการศึกษาค้นคว้า แต่ในเบื้องต้นเอกสารเหล่านี้ควรได้รับการอนุรักษ์และทำความสะอาดให้เสื่อมสภาพไปมากกว่านี้ ท่านเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองล่าง จึงให้ความอนุเคราะห์มอบเอกสารโบราณที่มีการเสื่อมสภาพส่วนหนึ่งมาทำการอนุรักษ์ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป ดังนั้นโจทย์การวิจัยครั้งนี้คือ เนื้อหาที่ปรากฏบนหน้าปกของคัมภีร์

โบราณของวัดนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร และสามารถบอกถึงสำคัญของวัดและพื้นที่แถบนี้หรือไม่ โดยผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนและการบูรณาการกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยทั้ง 4 ด้านเป็นหลักในการศึกษาครั้งนี้

จุดประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลในเอกสารโบราณ วัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน
3. เพื่อเติมเต็มข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้กับวัดโพธิ์ทองล่างและชุมชนคลองบางเลน

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน เป็นกระบวนการเบื้องต้นของการปริวรรต แปลความเนื้อหาที่ปรากฏอยู่บนใบลาน และยังเป็นการยืดอายุของตัวคัมภีร์ใบลานให้ยังคงอยู่ต่อไป

1. เอกสารโบราณ เป็นหลักฐานที่เป็นภาษาและตัวอักษรที่มีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป สะท้อนวัฒนธรรม จารีต ประเพณีของกลุ่มคน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ จารึก สมุดไทย และคัมภีร์ใบลาน ในที่นี้ทำการศึกษาเพียงคัมภีร์ใบลาน

2. คัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารชิ้นต้นที่บันทึกองค์ความรู้ มรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในแต่ละท้องถิ่นทั่วประเทศไทย บอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาและตำราต่าง ๆ ดังเช่น ตำราเวชศาสตร์ ตำราโหราศาสตร์ กฎหมาย วรรณกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ ผ่านการจารด้วยเหล็กแหลมของคนในอดีต ยึดโยงด้วยการเจาะรูผูกด้วยสายสนอง อันสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของไทยถือเป็นมรดกทางวรรณคดีที่บันทึกประวัติศาสตร์

2.1 การทำคัมภีร์ใบลาน ทำจากใบของต้นลานสายพันธุ์ลานวัด ลานใหญ่ ลานบ้านและลานหมื่นเกิดถึงสันนิษฐานว่าเป็นลานที่นำเข้ามาจากประเทศอินเดียและศรีลังกาเพื่อใช้ในการจารหนังสือ (สายสุตใจ ชุนชาวฤทธิ์, 2547) ต้นลานเป็นพืชวงศ์ปาล์ม ลำต้นเดี่ยว ใบเลี้ยงเดี่ยว ไม่มีการแตกกอ (ลักษณะ แสงอุไรเพ็ญ, 2561) นำใบลานเป็นตัดท่อน ๆ ตามความยาวที่ต้องการ ตากแดดให้แห้ง จากนั้นขัดด้วยหินจนเรียบและเป้นมัน เจาะรูตรงกลางใบเพื่อร้อยเชือก หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนการจารด้วยเหล็กแหลมทั้งสองด้าน จำนวนด้านละ 5 บรรทัด เมื่อจารแล้วจะมีรอยเส้นอักษรเป็นร่องลึก แต่ยังไม่สามารถอ่านได้ชัดเจน ต้องใช้ลูกประคบของเขม่าไฟหรือผงถ่านละเอียดผสมน้ำมันยาง ถูไปตามตัวอักษรซึ่งจะปรากฏชัดเจน จากนั้นโรยด้วยทรายละเอียดเพื่อทำให้ผงดำที่เป็นส่วนเกินหลุดออก (สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, 2559)

2.2 อักษรขอมที่ใช้จารคัมภีร์ใบลาน ตัวอักษรขอม ถือเป็นตัวอักษรศักดิ์สิทธิ์ ใช้ในงานเขียนเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ ดินแดนไทยพบอักษรขอมโบราณ มาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 14 - 16 (กรมศิลปากร, 2529) อักษรขอมโบราณที่อยู่ในดินแดนภาคกลาง มีใช้ 4 แบบ (ทองสิบลี สุภะมรรค, 2522) มีรายละเอียด ดังนี้ 1) อักษรขอมบรรจง หรือ อักษรมูล เป็นตัวอักษรที่มีลักษณะเป็นตัวกลม หักมุมเป็นเหลี่ยม ขีดเส้นผมเป็นหยักศก (หนามเตย) ตัวอักษรมีรูปกว้าง ใช้เขียนหนังสือธรรมคำสอนต่าง ๆ เช่นคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือหนังสือเทศน์ 2) อักษรขอมหวัด จะเขียนทรงสูง เส้นตรง ขีดเส้นผม (ศก) ข้างบนเหยียดยาวสำหรับใช้เขียนกระดาดไม้ใช้จารบนใบลาน ส่วนที่ใช้เขียนภาษาไทยก็ใช้วิธีผสมสระเพิ่มพยัญชนะและใช้วรรณยุกต์เหมือนอักษรขอมบรรจง 3) อักษรขอมย่อ เขียนคล้ายอักษรขอมบรรจง แต่ย่อเหลี่ยม ใช้สำหรับเขียนชื่อ หรือเขียนบนกระดาดสำหรับหนังสือสวด เช่นเขียนลงในสมุดข่อย และต้องเขียนด้วยปากกาจึงจะย่อเหลี่ยมได้ รูปทรงไม่ต่างจากอักษรขอมบรรจงมากนัก 4) อักษรขอมเชรียง เป็นตัวอักษรที่ใ้มาในปัจจุบัน มีรูปทรงสี่เหลี่ยมสูงคล้ายอักษรขอมหวัดและอักษรไทยปัจจุบัน

พยัญชนะอักษรขอมไทย มีอยู่ 35 ตัว ในแต่ละตัวมี 2 รูปคือ พยัญชนะตัวเต็มและตัวเชิง จัดแบ่งตามวรรณในภาษาสันสกฤต สระของอักษรขอมไทย มีอยู่ 2 ชนิดคือ สระลอยเป็นรูปเฉพาะไม่ปรากฏใช้ในภาษาไทย มีอยู่ 12 รูป และสระจมเขียนเหมือนสระในอักษรไทย มีอยู่ 22 รูป แต่มีบางรูปที่แตกต่างไปจากอักษรไทย

แบบอักษรขอมบรรจง																									
สระลอย	ว	ร	ล	วิ	ฉ	จ	อ	อิ																	
	อ	ธ	อิ	อี	อุ	อู	เอ	โ																	
สระจม		ว	ล	วิ	ฉ	จ	อ	อิ	อี	อุ	อู	เอ	โ												
		ว	ล	วิ	ฉ	จ	อ	อิ	อี	อุ	อู	เอ	โ												
พยัญชนะ	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว
	ก	ข	ค	ฅ	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ	ด	ต	ถ	ด	น	บ	ป	ผ	พ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว

ภาพที่ 1 อักษรขอมบรรจง ประกอบด้วยพยัญชนะและสระ

ที่มา : สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2553, หน้า 3

3. แนวคิดและทฤษฎีของการมีส่วนร่วม การศึกษาค้นคว้าแนวคิดของ “การมีส่วนร่วม” ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเด็นในการศึกษาวิจัย ดังนี้

ณัฐพงษ์ กิตติทรัพย์กาญจนา (2551 : 20) ได้ให้นิยามของการมีส่วนร่วม เป็นผลมาจากความเห็นร่วมกันในความต้องการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น ๆ และเหตุผลที่คนร่วมปฏิบัติการได้ จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดนั้นโดยกลุ่ม หรือในนามกลุ่มหรือกระทำผ่านองค์กร

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2552 : 199) ได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมว่า เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้ สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ร่วมในการวางแผนเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้ ร่วมดำเนินการ โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงานเงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก และที่สำคัญคือร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

โกวิท พวงงาม (2553 : 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ฉะนั้นการมีส่วนร่วม คือ การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ สละเวลา แรงงาน วัสดุ และอื่น ๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการดำรงชีวิตในสังคมเดียวกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary) เก็บข้อมูลจากการภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่อยู่ในชุมชนคลองบางเขนและนักศึกษารวมทั้งสิ้น 100 คน

ส่วนกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ให้ข้อมูลหลักของโครงการวิจัย คือ ท่านเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองล่าง ประธานหรือตัวแทนชมรมรักษาศรีคลองบางเขน นักวิชาการด้านภาษาโบราณ ทั้งสิ้น 3 คน และยังคงครอบคลุมถึงกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษประกอบด้วย ตัวแทนอาจารย์ นักศึกษา ชุมชนคลองบางเขน

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล การวิจัยนี้มีเครื่องมือในการทำวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูลเอกสารโบราณ อุปกรณ์ในการอนุรักษ์และซ่อมแซมคัมภีร์ใบลาน และแบบเปรียบเทียบอักษรขอม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ติดต่อประสานงานกับทางวัดโพธิ์ทองล่าง เพื่อทำการสำรวจคัมภีร์ใบลานที่ถูกจัดเก็บไว้ภายในวัด 2) นำเรียนปรึกษากับพระครูสังฆรักษ์สมพงษ์ สารคนธ โจ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองล่าง เพื่อทำการอนุรักษ์และสงวนรักษา ท่านจึงให้ความอนุเคราะห์มอบเอกสารโบราณที่มีการเสื่อมสภาพดังกล่าว 3) การเคลื่อนย้ายคัมภีร์ใบลานมายังมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 4) การสำรวจคัมภีร์ใบลานเบื้องต้น พบว่า มีทั้งฝุ่น ไขแมลงสาบ และขี้หนู ส่วนตัวคัมภีร์ใบลานส่วนใหญ่อยู่ในสภาพบิดงอ บางส่วนแตกหักเสียหาย สายสนองขาดทำให้เอกสารบางส่วนไม่อยู่ในผูก 5) ในขณะที่มีการดำเนินการตรวจสอบสภาพของคัมภีร์ใบลาน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารสื่อโซเชียลและสอบถามบุคลากรภายในหอสมุดแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์และปริวรรตคัมภีร์ใบลาน 6) การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการอนุรักษ์เอกสารโบราณ โดยบูรณาการกับการเรียนการสอนรายวิชาพิพิธภัณฑศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว และยังบริการวิชาการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานให้กับผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะชุมชนคลองบางเขน 7) การปริวรรต จำแนกหัวข้อคัมภีร์ใบลานที่ทำการอนุรักษ์ โดยได้รับความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญด้านตัวอักษรขอม และได้ทำการบูรณาการกับการเรียนการสอนรายวิชาภาษาขอมในชีวิตประจำวัน โดยให้นักศึกษาในรายวิชาได้ฝึกปริวรรตข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยผสมผสานเชิงคุณภาพและการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏตามเอกสารต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับข้อมูลที่ได้จากอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อวิเคราะห์ในประเด็นการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อ จากนั้นจึงสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลการวิจัย งานวิจัยมุ่งศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้งสามประเด็น พบว่า

1. **ข้อมูลในคัมภีร์ใบลาน วัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี** จากการให้นักศึกษาที่เรียนรายวิชาภาษาขอมในชีวิตประจำวัน ได้ทำการฝึกปริวรรตข้อความที่ปรากฏหน้าปกคัมภีร์ใบลานจำนวน 35 รายการ และตรวจสอบข้อมูลชื่อเรื่องดังกล่าวโดยพระมหาทองสุข สุโข ป.ธ.๙ วัดสามพระยาวรวิหาร ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อชื่อเรื่องตามตารางที่ 1 – 5 ดังนี้

ตารางที่ 1 เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องพระไตรปิฎก หัวข้อพระวินัยปิฎก มี 4 ผูก

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
1	พระบาตร สุตังนิฎฐิตัง	เรื่องเกี่ยวกับบาตร ซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปัตตวรรค พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงลักษณะของบาตรไว้ดังนี้ บาตร ได้แก่บาตร 2 ชนิด คือ บาตรเหล็ก และบาตรดินเผา บาตรมี 3 ขนาด คือ 1) บาตรขนาดใหญ่ จูข้าวสาร 2 ทะนาน 2) บาตรขนาดกลาง จูข้าวสุก จากข้าวสาร 1 ทะนาน 3) บาตรขนาดเล็ก จูข้าวสารครึ่งทะนาน
2	พระปริวาสสุต / พระสมทานปริวาส นิฎฐิตัง	คัมภีร์เกี่ยวกับการสมานทานปริวาส คำขอมานัตต์ คำสมทานการเข้าปริวาส คำบอกสุทธันตปริวาส คั่นคว่ำเพิ่มเติมในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค 1
3	พระปริวาสกรรม จุลสุตโตนะ	การเข้าปริวาส คือ กรรมที่จัดทำโดยพระภิกษุ ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส คือ อาบัติขนาดกลาง ต้องปฏิบัติวิญญูฐานวิธี คือ ระเบียบเป็นเครื่องออกอาบัติ โดยให้พระสงฆ์เข้าไปอยู่ในเขตที่จำกัด ทรมานกายและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ การสวดรับอาบัติ ภิกษุที่ออกจากกรรมแล้ว ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นผู้นำเลื่อมใสอย่าง
4	จำวัดพระ สรรพมนต์	ยังคั่นคว่ำเพิ่มเติมในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค 1
		คัมภีร์บทสวดมนต์ หรือ คล้ายมนต์พิธีในปัจจุบัน ซึ่งมีบทบูชาพระรัตนตรัย

ตารางที่ 2 เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องพระไตรปิฎก หัวข้อพระสุตตันตปิฎก มี 15 ผูก

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
1	พระไตรปิฎก / พระมหาเวสสันดรชาดก	มหาเวสสันดรชาดก เป็นชาดกเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก กล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญทานบารมี ก่อนจะทรงอุบัติเป็นพระโคตมพุทธเจ้า มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า "มหาชาติชาดก" ในการเทศนาเรียกว่า "เทศน์มหาชาติ" ดูเพิ่มเติมได้ในขุททกนิกาย ชาดก ว่าด้วยเรื่องทศชาติชาดก
2	พระปาวณาฏกสมมา	วันมหาปวารณา เป็นวันสำคัญในพุทธศาสนา ตรงกับวันสุดท้ายของการอยู่จำพรรษา 3 เดือน คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระพุทธเจ้าทรงให้พระภิกษุทำการปวารณา คือ ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน เพื่อความเจริญของพระธรรมวินัยและความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน วันที่พระสงฆ์ทำมหาปวารณานี้ เรียก (ตามที่เข้าใจกันทั่วไป) ว่า วันออกพรรษา ๓ มีอีกนัยหนึ่งคือ ปวารณาสูตร
3	พระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร / พระธรรมจักรกัปปวัตตสูตรตั้งนิฎฐิตัง	ตรวสอบดูในสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
4	พระธรรมจักร	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมเทศนา เทศนากัณฑ์แรก ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ แล้วจึงได้ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากอริสัจจากมลทิน ก็ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระโกณฑัญญะ นับเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาแสดงถึงแนวทางดำเนินชีวิตโดยสายกลางอันเป็น
5	พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร	แนวทางใหม่ให้มนุษย์ มีเนื้อหาแสดงถึงขั้นตอนและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อ
6	พระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรตั้ง	บรรลุถึงอริยสัจทั้ง 4 คือ อริยมรรคมีองค์ 8 คั่นคว่ำเพิ่มเติมในปัญจวคคียกถา
7	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร / ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรตั้ง นิฎฐิตัง	ตอนปฐมเทศนา มหาขันธก มหาวรรค ในพระวินัยปิฎก และ ตถาคตสูตร สมာอิ วรรค สังขสังยุตต์ สังยุตตนิกาย ในพระสุตตันตปิฎก

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
8	มหาเวสสันดรชาดก	มหาเวสสันดรชาดก เป็นชาดกเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก กล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญทานบารมี ก่อนจะทรงอุบัติเป็นพระโคตมพุทธเจ้า มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า "มหาชาติชาดก" ในการเทศนา เรียกว่า "เทศน์มหาชาติ" ดูเพิ่มเติมได้ในชุดทกนิกาย ชาดก ว่าด้วยเรื่องทศชาติชาดก
9	พระมหาสมณสูตรตั้ง นิฎฐิตัง	มหาสมณสูตร เป็นพระสูตรขนาดยาว มีเนื้อหาว่าด้วยการชุมนุมใหญ่ของเทพยดาทั้งปวง โดยครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามทวัน ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ 500 รูป ครั้งนั้นเทพชั้นสุทธาวาส 4 ตน คิดว่าเทวดาจาก 10 โลกธาตุประชุมกันเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ นำที่พวกตนจะไปเฝ้า และกล่าวคาถากันคนละบท โดยใจความพรรณนาความประสงค์ที่มา ความประพฤติดชอบของพระสงฆ์ และพรรณนาว่า ผู้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะย่อมไม่ไปสู่อบาย ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ตรัสเล่าว่า เทวดามาประชุมครั้งใหญ่ แล้วตรัสประกาศชื่อของเทวดาเหล่านั้นโดยละเอียด คั่นคว้าเพิ่มเติมในพระสูตรตันตปิฎก
10	พระมหาสมณสูตรตั้ง นิฎฐิตัง	ทินิกาย มหาวรรค
11	อาชาชีวสูตร / พระอัสสขานียสูตรตั้ง นิฎฐิตัง	พระอัสสขิสูตร ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งเวทนา พระอัสสขิเถระ เป็นพระภิกษุสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นหนึ่งในปัญจวัคคีย์ และ พระอสีติมหาสาวก พระอัสสขิ เมื่อได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว มีบทบาทสำคัญในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงต้นพุทธกาล ด้วยความเป็นผู้มีมารยาทน่าเลื่อมใส ทำให้ท่านเป็นภิกษุรูปแรกที่ทำให้อุปติสสมณพ ซึ่งต่อมาคือ พระสารีบุตร เลื่อมใส
12	อาณตรวิสูตร / พระอะชาณียสูตรตั้ง นิฎฐิตัง	ในพระพุทธศาสนา คั่นคว้าเพิ่มเติมในพระไตรปิฎก พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค
13	พระศิริमानนราศุตรและพระอสีติมหาสาวก /	อาพาธสูตร (ศิริमानนทสูตร) คือ ว่าด้วยการหายอาพาธของพระศิริमानนท คั่นคว้าเพิ่มเติมในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกเอกาทสกนิบาต
14	สมโพชนกนิฎฐิตัง สมาปานะ	บทสวดว่าด้วยโพชนก 7 หรือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ มีเจ็ดอย่างคือ 1. สติ 2. ธัมมวิจยะ 3. วิริยะ 4. ปีติ 5. ปัสสัทธิ 6. สมาธิ 7. อุเบกขา โพชนก 7 นี้ เป็นหลักธรรมส่วนหนึ่งของโพธิปักขิยธรรม 37 คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ เกื้อหนุนแก่อริยมรรค มีทั้งหมดรวม 3 บทได้แก่ มหาโมคคัลลานโพชนกสูตร, มหากัสสปโพชนกสูตร, และมหาจุณโพชนกสูตร ทั้งสามรวมอยู่ในภณวารหรือหนังสือบทสวดมนต์หลวง โดยมหาโมคคัลลานโพชนกสูตรนี้ว่าด้วยการเจ็บป่วยและการเยียวยาอาการเจ็บป่วยด้วยพระธรรมของพระมหาโมคคัลลานะ มีเนื้อหาเกี่ยวกับคล้ายคลึงกับมหากัสสปโพชนกสูตร
15	พระสัตตโพชนก นิฎฐิตัง	โพชนกสูตร

ตารางที่ 3 เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องพระไตรปิฎก หัวข้อพระอภิธรรมปิฎก มี 7 ผูก

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
		พระอภิธรรมปิฎก คือ หลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวด้วยบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ (เรียกย่อหรือหัวใจว่า ส วิ ธา ปุ ก ย ป) คือ 1) สังคณี หรือ อัมมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท 2) วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นตั้งเป็นหัวเรื่องแล้วแยกแยะอธิบายวินิจฉัยโดยละเอียด 3) ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในชั้นธ आयตนะ ธาตุ 4) ปุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคล 5) กถาวัตถุ แลงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่าง ๆ 6) ยมก ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ 7) ปฏฐาน หรือ มหาปรกณ อธิบายปัจจัย 24 แสดงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันแห่งธรรมทั้งหลายโดยพิสดาร
1	พระอภิธรรม	
	พระพุทธบัญญัติ / พระบุคคลบัญญัติ	
2	ติ ปริเฉทฎก ๔	คำบาลีที่ถูกควรจะเป็น บุคคลบัญญัติ เป็นคัมภีร์ที่กล่าวด้วยการกำหนดลักษณะของบุคคลประเภทต่าง ๆ โดยบัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่าง ๆ เช่น “โสตาบัน” ได้แก่ บุคคลผู้ละสังโยชน์ 3 ได้แล้ว ถือเป็นส่วนหนึ่งของพระอภิธรรมปิฎก ต่างจากคัมภีร์อื่น ๆ ตรงที่กล่าวถึงบุคคล ไม่ได้เน้นหนักที่ปรมาตมธรรม หรือเรื่องจิต ดังในคัมภีร์อื่น ๆ ของอภิธรรม ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก โดยเฉพาะในส่วนของอังคุตตรนิกาย และสังคีตสูตร ในทีฆนิกาย บุคคลบัญญัติ
3	พระบุคคลบัญญัติ ปริเฉท	
	พระกถาวัตถุกรนา มาติกา	
4	นิฎฐิตาดก ๕	บทมาติกาของคัมภีร์กถาวัตถุเป็น 1 ในปรกณทั้ง 7 มีอัมมสังคณีเป็นต้นของพระอภิธรรมปิฎก พระโมคคัลลีสสูตรตีสสเถระ ระบุว่าโดยขยายความจากแม่บทมาติกา ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และยังมีคัมภีร์กถาวัตถุอรธกถา เป็นคัมภีร์อรธกถาอธิบายความในกถาวัตถุปรกณ ในพระอภิธรรมปิฎกของพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ซึ่งกถาวัตถุ มีลักษณะเป็นการถามตอบระหว่างนิกายเถรวาทและนิกายอื่น ๆ ที่แตกออกไปจากนิกายเถรวาท อันเป็นพุทธศาสนาดั้งเดิม ที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ได้รวบรวมไว้ตั้งแต่ปฐมสังคายนา รวมถึงการถามตอบระหว่างพุทธศาสนานิกายเถรวาทและลัทธิศาสนาอื่น ๆ โดยอรรถกถาระบุว่า พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวถึงมาติกา หรือบทตั้ง หรือคำเริ่มต้นไว้เพียงเล็กน้อย ต่อจากนั้น พระโมคคัลลีสสูตรตีสสเถระ ได้เรียบเรียงขึ้นจนจบในสังคายนาครั้งที่ 3 มีข้อความอันเป็นคำตอบคำถามตั้งแต่ต้นจนจบ
	พระมาติกา นิฎฐิตัง	
5	พระมาติกา นิฎฐิตัง	มาติกา หมายถึงพระบาลีที่เป็นหัวข้อ เป็นแม่บท เรียกว่า บทมาติกา เรียกการที่พระสงฆ์สวดพระบาลีเฉพาะหัวข้อธรรมในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งขึ้นต้นด้วยบทว่า กุสลา อัมมา อุกุสลา อัมมา เป็นต้น มาติกา คำนี้ในงานเผาศพจะใช้คู่กับคำว่า บังสุกุล เป็น มาติกา บังสุกุล กล่าวคือพระสงฆ์จะสวดมาติกาก่อนแล้ว บังสุกุลต่อไป ตรวจดูเพิ่มเติมได้ในอัมมะสังคินีมาติกา ฯ
6	พระสัตตปริตรตั้ง นิฎฐิตัง	

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
7	พระสัตตะปริตรนิมิตต์	สัตตะปริตร หรือ สัตปริตร คือ สวดมนต์เจ็ดตำนานนั่นเอง มี 1. มงคลสูตร 2. รตนปริตร 3. เมตตปริตร 4. ขันธปริตร 5. โมรปริตร 6. ธัคคปริตร 7. อาฏานาฏิยปริตร

ตารางที่ 4 เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องอรรคถา มี 1 ผูก

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
1	พระอัสติสูตรตั้ง นิมิตต์	ว่าด้วยเรื่องพระอัสติมหาสาวก คือ พระสาวกผู้ใหญ่ 80 องค์ของพระพุทธเจ้า

ตารางที่ 5 เนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีพระพุทธศาสนา มี 8 ผูก

ที่	เรื่อง	เนื้อหา
1	ไตรโลก วินิจฉัยถา ฎก ๖	วรรณคดีเรื่องนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น เถฎมิกถา ไตรฎมิกถา ไตรฎมิวินิจฉัยถา ไตรฎมิโลกวินิจฉัย ไตรโลกวินิจฉัยถาและไตรฎมิฉบับหลวง เป็นต้น ปัจจุบันในวงการวรรณคดี เรียกว่า ไตรฎมิโลกวินิจฉัยถา เพื่อให้ต่างจากไตรฎมิกถาฉบับพญาสิทธิ ช่วงเวลาที่มีการแต่งไตรฎมิโลกวินิจฉัยถาขึ้นนั้นยังไม่พบไตรฎมิกถาฉบับพญาสิทธิ ทั้งสองฉบับมีเนื้อความคล้ายกัน แต่ไตรฎมิโลกวินิจฉัยถามีความละเอียด
2	พระโลก วินิจฉัยถา ฎก	คัมภีร์ที่บอกเล่าถึงภูมิทั้ง 3 ไตรฎมิ หมายถึง สามโลก ซึ่งเป็นคติเกี่ยวกับโลก สันฐานตามความเชื่อในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ไตรฎมิประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ สัตว์โลกทั้งหลายจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในไตรฎมินี้จนกว่าจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ๓
3	ไตรฎมิ	
4	พระอภิธานอักขระดก	คัมภีร์อภิธาน ได้แก่ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมศัพท์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นพจนานุกรมบาลี ก็ได้ เทียบเคียงได้ด้วย คัมภีร์อภิธานวรรณนา พระมหาสมปอง มุทิโต เป็นต้น
5	พระอภิธาน อักขระ	คัมภีร์ที่บอกเล่าถึงพุทธคุณ 9 ประการ คือ 1. อรหัง เป็นพระอรหันต์ 2. สัมมาสัมพุทโธ ตรัสรู้เองโดยชอบ 3. วิชชาจรรณสัมปันโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ 4. สุกโต เสด็จไปดีแล้ว 5. โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก 6. อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ เป็นสารถิฝึกคนที่ฝึกได้ไม่มีใครยิ่งกว่า 7. สัตถา เทวมนุสสานัง เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย 8. พุทโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว 9. ภควา เป็นผู้มีโชค พุทธคุณตามที่นิยมกว่ากันในประเทศไทย ย่อเป็น 3 คือ 1. พระปัญญาคุณ 2. พระวิสุทธิคุณ และ 3. พระมหากรุณาคุณ
6	พระมหาพุทธคุณ	
7	ปฐมสมโพธิสัตต ปริเฉท ฎก ๑๑	คำบาลีที่ถูกควรจะเป็น ปฐมสมโพธิ สัตตปริเฉท แปลว่า ปฐมสมโพธิปริเฉทที่ 7 “ปฐมสมโพธิถา” มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า “เรื่องราวเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าซึ่งเพิ่งจะบังเกิดผ่านพ้นไป” ปฐมสมโพธิถาแบ่งเนื้อหาออกเป็น 29 ตอน ซึ่งมีการประสูติ ออกผนวช ตรัสรู้ และ ปฐมเทศนา ของ
8	พระปฐมวณะกายา / พระปฐมกาล นิมิตต์	พระพุทธองค์เป็นต้น

จากตารางที่ 1 – 5 พบว่าเนื้อความในคัมภีร์ไบเบิลมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยพระไตรปิฎก อรรคถา และวรรณคดีพุทธศาสนา

2. การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์โบราณ ผู้วิจัยเริ่มต้นการทำงานด้านเอกสารโบราณหลังจากการเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการเอกสารโบราณในรูปแบบดิจิทัล” จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เมื่อวันที่ 16 - 18 สิงหาคม 2560 การอบรมฯ ในครั้งนั้นเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กับกลุ่มหนังสือ ตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ผู้วิจัยทราบถึงกิจกรรมนี้ จึงสมัครขอเข้ารับการอบรมในครั้งนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้วิจัยมีเครือข่ายนักวิชาการและผู้ที่มีความรู้ด้านการจัดการเอกสารโบราณ จากนั้นได้เข้าร่วมการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณตามเวลาที่เอื้ออำนวย อาทิ วัดศาลาแดง จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยยังได้จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับผู้ที่สนใจการอนุรักษ์เอกสารโบราณ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2561 ณ วัดบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร ด้วยความประสงค์ของเจ้าอาวาสวัดบางกระดี่ในการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณมอญภายในวัด และความต้องการของกรมศิลปากรในการสร้างเครือข่ายด้านการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณโดยคนในชุมชน จึงได้รับความอนุเคราะห์บุคลากรจากกรมศิลปากร ช่วยในการเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกิจกรรมดังกล่าว ผู้เข้าร่วมอบรมคือคนไทยเชื้อสายมอญจากชุมชนต่าง ๆ จำนวนกว่า 30 คน งบประมาณที่ใช้ในการทำกิจกรรมครั้งนี้ประมาณ 8,000 บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดซื้ออุปกรณ์ในการทำความสะดวกและอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ หลังจบสิ้นกิจกรรมผู้เข้าร่วมอบรมยังได้ร่วมถวายเงินทำบุญให้กับวัดบางกระดี่ ประมาณ 3,000 บาท แต่ทางท่านเจ้าอาวาสวัดบางกระดี่ได้มอบเงินดังกล่าวให้กับชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ เพื่อใช้เป็นทุนในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงแนวทางการทำงานด้านการอนุรักษ์ในลักษณะของงานจิตอาสา

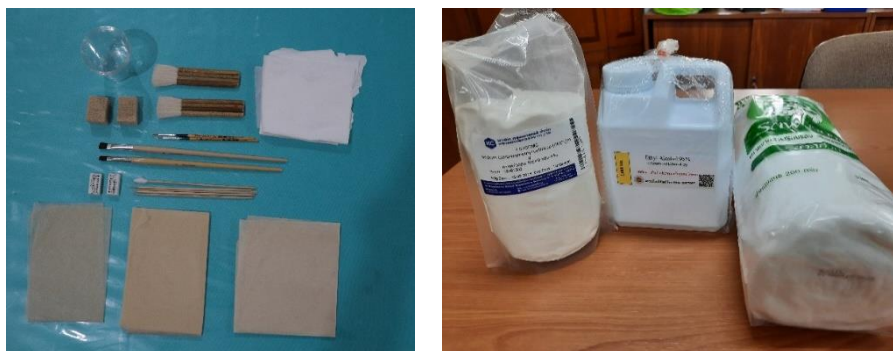
จากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนั้น ผู้เข้าอบรมในแต่ละชุมชนได้กลับไปทำกิจกรรมอนุรักษ์คัมภีร์โบราณภายในชุมชนของตนเอง จนกระทั่ง พ.ศ.2563 เครือข่ายจากพระประแดงได้แจ้งว่าคัมภีร์โบราณภายในวัดแค อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งได้ถูกขนย้ายมาจากหลังคาพระอุโบสถหลังเก่า นำมาจัดเก็บไว้ภายในพระวิหารเป็นเวลากว่าสิบปี อยู่ในสภาพชำรุดอย่างมาก เนื่องด้วยการจัดเก็บที่ไม่ดี มีทั้งความชื้น เชื้อรา และเป็นที่อยู่ของสัตว์ต่าง ๆ จึงได้ทำการสำรวจและหารือกับทางเจ้าอาวาสเร่งดำเนินการเคลื่อนย้ายและทำการอนุรักษ์ และให้นักศึกษาสาขาวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์เชิงท่องเที่ยว ที่เรียนวิชาพิพิธภัณฑ์ศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว ลงพื้นที่ไปช่วยทำความสะอาดและทำการอนุรักษ์เอกสารโบราณ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2563 การลงไปบริการวิชาการในครั้งนั้นได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่น ช่วยในการปฎิรูปตลอดความเอกสาร ถือเป็นบูรณาการการเรียนการสอนกับการบริการวิชาการของสาขาวิชาที่ให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

จนกระทั่งการนำมาสู่งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้หารือกับพระครูสังฆรักษ์ สมพงษ์ สารคนโธ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี เพื่อดำเนินการอนุรักษ์และปฎิรูปคัมภีร์โบราณ ด้วยคำพูดที่ว่า “...เอกสารเหล่านี้จัดเก็บโดยมิได้มีใครภายในวัดได้แต่ต้อง เป็นเพราะไม่มีใครสามารถอ่านตัวหนังสือเหล่านี้ได้ และไม่มีความรู้เรื่องการจัดเก็บที่ถูกต้อง จึงปล่อยให้เอกสารอยู่ภายในห้องนี้มาเป็นเวลาหลายสิบปี จะมีพระเวียนเข้ามาทำความสะอาดห้องบ้างเป็นครั้งคราว แต่มิได้เคลื่อนย้ายเอกสารแต่อย่างใด...” (พระครูสังฆรักษ์สมพงษ์ สารคนโธ, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 15 พฤษภาคม 2562) ความประสงค์ของท่านเจ้าอาวาสคือต้องการให้นำเอกสารโบราณมาดำเนินการภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาอย่างสูงสุด ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากบุคลากรกลุ่มหนังสือ ตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร โดยมีความคิดเห็นว่า “...ควรมีการทำหนังสือเพื่อแสดงให้เห็นถึงการส่งมอบเอกสารให้กับมหาวิทยาลัยและควรแจ้งกับทางวัดว่าถ้ามีหน่วยงานของกรมศิลปากรที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรงคือ สำนักหอสมุดสุพรรณบุรี ให้แจ้งว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมรับผิดชอบเอกสารโบราณของวัดนี้แล้ว เพื่อไม่ให้ทำงานซ้ำซ้อน...” (ยุเรศ วุทธิธพล, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 14 สิงหาคม 2563)



ภาพที่ 2 คัมภีร์ใบลานวัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี ก่อนการอนุรักษ์

ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการตรวจสอบความเสื่อมสภาพ จากนั้นจึงทำการคัดเลือกคัมภีร์ใบลานเพื่อการอนุรักษ์ พร้อมกับจัดเตรียมอุปกรณ์ในการทำความสะอาด ประกอบด้วย แปรงขนกระต่าย ยางลบ ไม้ปลายแหลม สำลี เอทิลแอลกอฮอล์ ส่วนอุปกรณ์สำหรับอนุรักษ์ ประกอบด้วย พู่กัน กระดาษสา กาวที่ใช้กับอินทรีวัตถุ ในที่นี้ผู้วิจัยใช้ คาร์บอกซี เมทิล เซลลูโลส หรือที่รู้จักกันในชื่อ ซีเอ็มซี (CMC – carboxy methyl cellulose) เป็นผงแล้วนำมาผสมกับน้ำเปล่า ส่วนอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น ถังมือยาง หน้ากากอนามัย สายสนอง เชือกขาวในการมัดใบลาน ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์นี้ ดำเนินการพร้อม ๆ กับการคัดเลือกใบลานเพื่อการอนุรักษ์



ภาพที่ 3 อุปกรณ์ในการทำความสะอาดและอนุรักษ์ใบลาน

การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัย ดังนี้ 1) บุคลากรจากกรมศิลปากร ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านเอกสารโบราณ ได้เข้ามาช่วยให้คำปรึกษาในการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน และ 2) ตัวแทนจากชมรมรักษ์คลองบางเขน ซึ่งเป็นผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทำการวิจัย ได้เข้าร่วมเรียนรู้การอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน



ภาพที่ 4 การมีส่วนร่วมของชาวชุมชนคลองบางเขนและผู้สนใจ เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ใบลาน

ส่วนบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลานให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาทางด้านประวัติศาสตร์ ที่มีการกล่าวถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือวัตถุทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ต้องการให้นักศึกษาได้เห็น รู้จัก สัมผัสและเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลรักษาหลักฐานประวัติศาสตร์อันเป็นสมบัติของชาติ เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับนักศึกษา ทั้งยังเป็นการร่วมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย ส่วนการปริวรรตถอดความหัวเรื่องของคัมภีร์ใบลาน ถือเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะทางการอ่านและเขียนตัวอักษรขอม ผู้วิจัยจึงให้นักศึกษาที่เรียนรายวิชาภาษาขอมในชีวิตประจำวัน ทำการถอดรูป ถอดเสียงพยัญชนะขอมโบราณ ให้เป็นเสียงตามแบบภาษาไทยระดับเบื้องต้น ถือเป็นฝึกทักษะให้กับนักศึกษาในเรื่องของการอ่าน การถอดความตัวอักษรขอมโบราณให้เป็นตัวอักษรไทยจากตัวเอกสารที่เคยใช้จริงเมื่อในอดีต แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของนักศึกษา



ภาพที่ 5 การมีส่วนร่วมของนักศึกษา มรภ.จันทระเกษม ในการอนุรักษ์ปริวรรตคัมภีร์ใบลาน

จากการจัดกิจกรรมดังกล่าวยังทำให้เกิดประโยชน์ในมิติต่าง ๆ ดังเช่น การนำองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และการปริวรรตเอกสารโบราณไปใช้จริงกับวัตถุทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นอีกหนึ่งภารกิจที่สถาบันการศึกษา องค์กรแห่งความรู้ที่ควรต้องทำให้กับชุมชน เมื่อพิจารณาถึงการจัดเก็บและดูแลรักษาคัมภีร์ใบลานก่อนทำการศึกษา แสดงให้เห็นถึงมุมมองของคนในชุมชนที่มีต่อคัมภีร์ใบลานว่าเป็น ของเก่าที่บรรพชนได้สร้างไว้ คนรุ่นต่อมามีหน้าที่เก็บสิ่งของเหล่านี้ไว้ตามสภาพเดิมไม่ให้เกิดการสูญหาย และด้วยภาษาที่ใช้จารบนใบลานเป็นตัวอักษรที่คนในชุมชนไม่สามารถอ่านได้ ยิ่งทำให้เอกสารชุดนี้ยิ่งกลายเป็น “ของสูงที่ต้องบูชาขึ้นหิ้ง” มีการจัดเก็บมิให้สูญหาย จนกลายเป็นการเก็บลิ้ม เมื่อได้มีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์และการปริวรรตขึ้น ทำให้เอกสารเหล่านี้มีคุณค่ามากกว่าเป็นโบราณวัตถุที่มีความเก่าด้วยอายุ แต่ยังเป็นหลักฐานในการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ร่วมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ภายในสถาบันการศึกษาเติมเต็มข้อมูลที่ขาดหายไปของชุมชน ทำให้เกิดคำชื่นชมจากคนในพื้นที่และเกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรมและความเป็นท้องถิ่น

3. การเติมเต็มข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้กับวัดโพธิ์ทองล่างและชุมชนคลองบางเขน จากข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัดโพธิ์ทองล่าง เป็นวัดที่เชื่อกันว่าสร้างขึ้นสมัยกรุงธนบุรี แม้ว่างานศิลปกรรมภายในวัดส่วนใหญ่สร้างขึ้นสมัยหลังทั้งสิ้น วัดนี้มีพระครูเขย จันทสิริ อดีตเจ้าอาวาสที่มีวิชาความรู้ทั้งในเรื่องของพระธรรมวินัย วิปัสสนากรรมฐาน รวมถึงวิชาอาคมต่าง ๆ ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์และได้รับการยกย่องให้เป็นพระอาจารย์ของเกจิอาจารย์หลายๆ องค์ หนึ่งในนั้นคือ พระครูวิมลคุณากร หรือที่รู้จักกันคือ หลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า (คนขลัง คลังวิชา, 2565) ช่วงประวัติที่หลวงปู่ศุข บวชที่วัดโพธิ์ทองล่าง (สมัยนั้นชื่อว่าวัดโพธิ์บางเขน) โดยมีพระครูเขย จันทสิริ เป็นพระอุปัชฌาย์และเป็นพระอาจารย์สอนสรรพวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2415 เป็นต้นมา อยู่ในราวช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2396 – 2453) เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในแวด

วงพุทธศาสนา นั่นคือ พระองค์ทรงโปรดฯ ให้จัดทำพระไตรปิฎกที่พิมพ์เป็นหนังสือชุดแรกของโลกชื่อว่า พระไตรปิฎกซึ่งมีเพียง 1,000 ชุด ชุดละ 39 เล่ม (สุภาพรณ ฌ บางช้าง, 2557) โดยโปรดฯ พระราชทานไปยังวัดต่าง ๆ จำนวน 249 วัด (สุภาพรณ ฌ บางช้าง, 2557) แม้ว่าวัดแห่งนี้จะไม่มีรายนามชื่อวัดที่ได้รับพระราชทานพระไตรปิฎกชุดนี้ แต่จากการท้าวใจในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบพระไตรปิฎกชุดนี้ จำนวน 24 เล่มถูกเก็บไว้ในกระสอบร่วมกับคัมภีร์ไบลานที่ได้ทำการอนุรักษ์

การที่วัดโพธิ์ทองกลาง ได้ครอบครองพระไตรปิฎก ฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่มีผู้ใดทราบถึงที่มาอย่างแน่ชัด แต่เชื่อได้ว่าเป็นการได้รับถวายจากเจ้านายในสมัยนั้นเป็นแน่ เมื่อศึกษาถึงประวัติของพระครูเขย จันทสิริและหลวงปู่สุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า มีความสัมพันธ์กับเจ้านายพระองค์หนึ่ง นั่นคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระราชโอรสพระองค์ที่ 28 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการยกย่องเป็นองค์บิดาของทหารเรือไทย (ปรีชญ์ เปริยธรรม, 2551) ภายในวัดแห่งนี้มีการสร้างศาลกรมหลวงชุมพรฯ ผู้วิจัยไม่อาจสรุปได้ว่าพระไตรปิฎกชุดนี้จะได้รับมาจากบุคคลใด แต่ก็สามารถทำให้เห็นถึงความสำคัญของวัดแห่งนี้



ภาพที่ 6 พระไตรปิฎก ฉบับรัชกาลที่ 5 พบที่วัดโพธิ์ทองกลาง จังหวัดนนทบุรี

ความสำคัญของวัดแห่งนี้ยังสะท้อนมาจากปริมาณของคัมภีร์ไบลานที่ถูกจัดเก็บไว้ในวัด เป็นจำนวนมาก ประกอบกับเนื้อหาที่จารไว้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์นอกพระไตรปิฎก เอกสารเหล่านี้จารด้วยตัวอักษรขอม อาจเป็นคัมภีร์หรือตำราของอดีตเจ้าอาวาสซึ่งถ้าสืบย้อนไปจนถึงสมัยพระครูเขย จันทสิริ ก็ถือว่าคัมภีร์ไบลาน ณ วัดแห่งนี้เป็นตำราชั้นครูของสำนักเรียนของคณะสงฆ์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งหนึ่งที่สำคัญของภาคกลาง

อภิปรายผล การพบคัมภีร์ไบลานจำนวนมากที่มีการจารจารึกด้วยตัวอักษรขอมโบราณ เป็นการบ่งบอกถึงความเก่าแก่ของตัวเอกสารได้ในระดับหนึ่งและจากการพูดคุยกับท่านเจ้าอาวาส ท่านกล่าวว่า พระครูเขย จันทสิริ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองกลางท่านอ่านเขียนภาษาขอม ยิ่งไปกว่านั้นคัมภีร์โบราณเหล่านี้อาจถูกจารขึ้นโดยพระสงฆ์ที่จำพรรษา ณ วัดแห่งนี้ อาจสันนิษฐานได้ว่าช่วงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – 4) พระสงฆ์ภายในวัดแห่งนี้น่าจะมีการเรียนพระสูตรหลักธรรมคำสั่งสอนที่เป็นภาษาขอมโบราณและสามารถอ่านและเขียนภาษาขอมโบราณได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์ไบลานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังที่พบในพระไตรปิฎกและวรรณคดีพุทธศาสนา

การวิจัยครั้งนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ไบลาน โดยบูรณาการภารกิจหลักทั้ง 4 ด้านของสถาบันการศึกษาอันประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอน การบริการวิชาการ การวิจัยและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมการอนุรักษ์และพิพิธภัณฑสถานคัมภีร์ไบลาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายกับบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย เป็นผลให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ไบลานอย่างเป็นรูปธรรม และยังต่อยอดในการเติมเต็มข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดโพธิ์ทองกลางและชุมชนคลองบางเขน สอดคล้อง

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของปาริชาติ วลัยเสถียร ที่กล่าวถึงการกระตุ้นให้คนในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ข้อมูลชุมชนของตนเอง เพื่อวางแผนในการกำหนดนโยบาย แนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

พื้นที่ชุมชนคลองบางเขนที่ทำการศึกษานั้น แม้จะมีอยู่ในพื้นที่กลางเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองของสาธารณูปโภค แต่ยังพบผู้คนริมสองฝั่งคลองที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับน้ำ มีความเป็นชาวสวน และยังมีความเป็นสังคมเครือญาติ ที่สำคัญคือยังเป็นคนดั้งเดิมที่ตั้งรกรากในพื้นที่นี้ตั้งแต่เมื่อครั้งบรรพบุรุษ เมื่อมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และการปฎิวัติเอกสารโบราณให้กับคนในชุมชนในครั้งนี้ ทำให้คนในชุมชนเริ่มกลับไปทำการสำรวจวัตถุทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเอกสารโบราณภายในบ้านที่ถูกเก็บรักษาไว้ นำออกมาอวด นำออกมาอ่าน ทำความสะอาดและจัดเก็บอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ แม้ว่าจะเป็นส่วนเล็กน้อยของชุมชน แต่ก็ถือว่าเป็นการจุดประกายที่นำจะมีการต่อยอดในอนาคต

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลในคัมภีร์ใบลาน วัดโพธิ์ทองล่าง จังหวัดนนทบุรี คัมภีร์ใบลานได้ทำการปฎิวัติและตรวจสอบข้อมูลชื่อเรื่องที่ปรากฏอยู่หน้าปกคัมภีร์ใบลานจำนวน 35 รายการ แบ่งออกเป็น 1) เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องพระไตรปิฎก หัวข้อพระวินัยปิฎก มี 4 ผูก 2) เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องพระไตรปิฎก หัวข้อพระสุตตันตปิฎก มี 15 ผูก 3) เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องพระไตรปิฎก หัวข้อพระอภิธรรมปิฎก มี 7 ผูก 4) เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องอรรถกถา มี 1 ผูก 5) เนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีพระพุทธศาสนา มี 8 ผูก

2. การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน เมื่อได้รับคัมภีร์ใบลานมาจากวัด ผู้วิจัยได้ตรวจสอบสภาพเบื้องต้น เพื่อทำการคัดแยกพบว่ามีจำนวนเกือบ 300 ผูก การจัดกิจกรรมในครั้งนี้มีคัมภีร์ใบลานที่ได้รับการทำความสะอาดเกือบ 200 รายการ อีกทั้งยังมีคัมภีร์ใบลานที่ได้รับการปฎิวัติและตรวจสอบอีกกว่า 30 รายการ สิ่งที่ได้ในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับที่ปรึกษาโครงการวิจัย คุณยุวเรศ วุทธิธพล ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านภาษาโบราณ กรมศิลปากร ได้ทำการศึกษาวเคราะห์เนื้อหา

การจัดกิจกรรมอนุรักษ์และสงวนรักษาคัมภีร์ใบลาน ในครั้งนี้ อาจถือได้ว่าเป็นการศึกษาเบื้องต้นการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างนักวิชาการด้านการอนุรักษ์และปฎิวัติเอกสารโบราณ คนในชุมชนคลองบางเขน บุคลากรและนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม โดยมีมหาวิทยาลัยเป็นตัวกลางในการสร้างเครือข่ายในครั้งนี้ ทำให้เกิดมุมมองหลากหลายมิติ ดังนี้

มุมมองของนักวิชาการด้านเอกสารโบราณ ผู้วิจัยได้รับความรู้และข้อมูลด้านการอนุรักษ์ จากบุคลากรของ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร และได้ขอความอนุเคราะห์ให้เป็นที่พักพิงในการศึกษาในโครงการวิจัยครั้งนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมเป็นเครือข่ายงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ

มุมมองของชาวชุมชนคลองบางเขน การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประชาสัมพันธ์ให้กับชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในส่วนของการทำความสะอาดและการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี มีตัวแทนชาวชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว อาจถือได้ว่าเป็นการบริการวิชาการองค์ความรู้ที่มีภายในมหาวิทยาลัย ถ่ายทอดสู่ชุมชน น่าจะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นองค์กรแห่งการศึกษา ได้อีกช่องทางหนึ่ง

มุมมองของนักศึกษา การจัดกิจกรรมในลักษณะ เป็นกิจกรรมที่ต้องการกำลังคน โดยเฉพาะเรื่องของการทำความสะอาดและการอนุรักษ์ เพราะเป็นงานที่ไม่มีความยุ่งยาก แต่เป็นงานที่ต้องมีสติและความอดทนในการทำ กล่าวคือผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องทำความสะอาดใบลานทีละใบเรียงตามเลขหน้า ห้ามสลับสับเปลี่ยนใบลาน นักศึกษาที่เข้าร่วมทำกิจกรรมนี้ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาที่เรียนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุทางวัฒนธรรมของไทย จากการทำกิจกรรมนี้นักศึกษา ได้รับประสบการณ์ใหม่ในการได้เห็น ได้สัมผัสและได้ทำการอนุรักษ์ ถือเป็นการรักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ และยังเป็นการทำนุบำรุงพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย

ส่วนงานด้านการปริวรรต เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะ กล่าวคือ นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ต้องเป็นผู้มีความรู้อ่านและเขียนภาษาขอมได้ นั่นคือ นักศึกษาที่เรียนรายวิชาภาษาขอมในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจและน่าประทับใจมากที่นักศึกษาในกลุ่มนี้เรียนรู้ภาษาขอม (ปัจจุบัน) เป็นระยะเวลาประมาณ 3 เดือน (ไม่เกิน 12 ครั้ง) แต่กลับสามารถถอดรูป ถอดเสียงพยัญชนะขอมโบราณ ให้เป็นเสียงตามแบบภาษาไทยระดับเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี การปริวรรตถือเป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะนักวิชาการด้านการปริวรรตต้องมีการศึกษามาเป็นเวลาหลายปีจนเกิดความชำนาญในการปริวรรตได้อย่างถูกต้อง การที่นักศึกษาที่ทำการปริวรรตเอกสารในครั้งนี้ ถือได้มีการฝึกแปล ฝึกอ่านเอกสารจริงซึ่งมีอายุนับร้อยปี ถือเป็นประสบการณ์ครั้งหนึ่งในชีวิตเช่นกัน

3. การเติมเต็มข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้กับวัดโพธิ์ทองล่างและชุมชนคลองบางเลน ความสำคัญของวัดแห่งนี้ยังสะท้อนมาจากปริมาณของคัมภีร์ใบลานที่ถูกจัดเก็บไว้ในวัด เป็นจำนวนมาก ประกอบกับเนื้อหาที่จารไว้เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ เช่น ชาดกต่าง ๆ ปฐมสมโพธิกถา พระธรรมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น สมโพธิวงศ์ ไตรภูมิพระสงฆ์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวินัยของสงฆ์ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับพระสาวก เอกสารเหล่านี้จารด้วยตัวอักษรขอม อาจเป็นคัมภีร์หรือตำราของอดีตเจ้าอาวาสซึ่งถ้าสืบย้อนไปจนถึงสมัยพระครูเขย จันทสิริ ก็ถือว่าคัมภีร์ใบลาน ณ วัดแห่งนี้เป็นตำราชั้นครูของสำนักเรียนของคณะสงฆ์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งหนึ่งที่สำคัญของภาคกลาง

แนวทางในการพัฒนาต่อยอดผู้วิจัยยึดตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย ทั้งในเรื่องการผลิตบัณฑิตให้คุณภาพ มีทัศนคติที่ดี เป็นพลเมืองดีในสังคม การสร้างองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นการบูรณาการเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม พัฒนาท้องถิ่นตามศักยภาพ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น จึงขอเสนอแนวทางไว้ 2 ประเด็นดังนี้

1) องค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์และปริวรรต ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าจำเป็นต้องมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องนี้ เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายนักอนุรักษ์เอกสารโบราณให้สามารถลงไปในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ตามวัดต่าง ๆ โรงเรียนและคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะในแต่ละวัด ที่มีคัมภีร์ใบลานอาจมีการจัดเก็บอย่างไม่เหมาะสม จนทำให้เกิดความเสื่อมสภาพและไม่รู้กระบวนการอนุรักษ์ ทำให้เกิดความเสียหายจนไม่สามารถแก้ไขได้ ฉะนั้นการทำให้บุคลากรในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้มากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งทำให้เกิดเครือข่ายในดูแลรักษาเอกสารโบราณได้มากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ลักษณะของการทำงานด้านการอนุรักษ์ ส่วนใหญ่จะทำงานลักษณะของงานจิตอาสา การทำกิริยาบุญ ใช้แรงกายแรงใจในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา

2) การส่งเสริมให้เกิดแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการวัฒนธรรมสำหรับนักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจ ในที่นี้อาจใช้พื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยในการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานและเอกสารโบราณอื่น ๆ ซึ่งมีสถาบันการศึกษาไม่มากนักที่มีแหล่งเรียนรู้ลักษณะนี้ หรือการสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมในโลกออนไลน์

การอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2529). *จารึกในประเทศไทย เล่ม 2*. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. บพิธการพิมพ์.

คนขลัง คลังวิชา. (2565). *หลวงพ่อย เขย จันทสิริ วัดโพธิ์ทองล่าง เรื่องเล่าและอภินิหารบางประการ* [เพจเฟซบุ๊ก]. เฟซบุ๊ก.

<https://www.facebook.com/คนขลังคลังวิชา>

ณัฐพงษ์ กิตติทรัพย์กาญจนา. (2551). *การมีส่วนร่วมในการบริหารศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน*

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย

ราชภัฏราชนครินทร์.

ทองสีบ ศุภะมาร์ค. (2522). *ภาษาเขมรในภาษาไทยและภาษาไทย-บาลี สันสกฤตในภาษาเขมร*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

ปรัญญ์ เปริยธรรม. (2551). *สุดยอดเกจิอาจารย์ หลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า*. สำนักพิมพ์อุทยานความรู้

ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2552). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา* พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ลักขณา แสงอุไรเพ็ญ. (2561). *ลาน พืชพื้นเมืองของไทย*. กลุ่มงานวิจัยพันธุ์พืชปามีค่า หายาก และใกล้สูญพันธุ์ กองคุ้มครองพันธุ์พืชสัตว์ป่าและพืชตามอนุสัญญา กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช.

สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ. (2559). *คู่มือการลงทะเบียนบัญชีครีโบริบลานและหนังสือสมุดไทย*. บ.เอส. บี.เค. การพิมพ์ จำกัด.

สายสุดใจ ชุนเชาวฤทธิ์. (2547). *ต้นลานในประเทศไทย*. กลุ่มงานวิจัยพันธุ์พืชปามีค่า หายากและใกล้สูญพันธุ์ กองคุ้มครอง

สุภาพรณ ฌ บางช้าง. (2557). *พระไตรปิฎก ฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หอพระไตรปิฎกนานาชาติ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2553) *คู่มือการอ่านถ่ายถอดอักษรขอม*. สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม